

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO - GEOGRAFIA - KLASY V-VIII

Geografia, która w polskiej szkole istnieje już od 300 lat, była w czasach działania Komisji Edukacji Narodowej oraz po odzyskaniu niepodległości przez Polskę wraz z historią i nauką języka ojczystego przedmiotem szkolnym, któremu słusznie przypisywano zadanie kształtowania tożsamości narodowej oraz wychowania patriotycznego i obywatelskiego. Współczesna edukacja geograficzna powinna kontynuować to zadanie, odwoływać się do najlepszych tradycji i dziedzictwa polskiej dydaktyki geografii, jak również wykorzystywać nowe możliwości oraz uwzględniać aktualne potrzeby i wyzwania stwarzane przez szybko postępujące zmiany kulturowo-cywilizacyjne, społeczne, ekonomiczne i geopolityczne. Ponieważ w powszechnej opinii, geografia nadal jest sprowadzana do encyklopedycznego zbioru opisów i oderwanych informacji, należy obecnie ten stereotypowy pogląd zmienić poprzez wydobywanie istoty geografii oraz jej walorów poznawczych, kształcących i wychowawczych. Jej wyjątkowa wartość edukacyjna wynika w dużej części z pełnienia roli przedmiotu integrującego wiedzę o środowisku przyrodniczym z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną oraz sprzyjanie wszechstronnemu rozwojowi ucznia poprzez:

- tworzenie całościowego obrazu świata;
- łączenie racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody;
- nabywanie umiejętności interpretacji otaczającego nas środowiska, zjawisk i procesów oraz oceny działalności człowieka w środowisku przyrodniczym;
- kształtowanie pozytywnego obrazu Polski i więzi ucznia z krajem ojczystym.

Geografia jako przedmiot szkolny umożliwia młodemu pokoleniu:

- rozumienie współczesnego świata charakteryzującego się różnicowaniem społeczeństw i ich działań oraz wielkim tempem zmian;
- dostrzeganie wzajemnych powiązań regionalnych i globalnych, opartych na wiedzy o różnicowaniu przyrodniczym, gospodarczym, społecznym Polski i innych krajów świata;
- wyjaśnianie dynamicznych przemian gospodarczych i społecznych w Polsce i na świecie, prowadzących do rozumienia ich przyczyn i skutków;
- poszukiwanie odpowiedzi na trudne pytania odnoszące się do obecnej fazy rozwoju współczesnej cywilizacji.

Istotnym założeniem edukacji geograficznej jest zdobywanie i pogłębianie przez ucznia wiedzy użytecznej w połączeniu z kształtowaniem umiejętności przydatnych w życiu codziennym. Pomimo rozwoju możliwości korzystania z nowoczesnych narzędzi i technik nawigacyjnych, nadal pozostaje ważna kwestia umiejętności orientacji w przestrzeni geograficznej i rozwijania wyobraźni przestrzennej. W toku edukacji geograficznej nabywana jest umiejętność posługiwania się zarówno nowoczesnymi sposobami orientacji w terenie (np. GPS), jak i tradycyjnymi (m.in. za pomocą mapy, kompasu, położenia Słońca, Gwiazdy Polarnej itp.), by w różnych warunkach terenowych czy atmosferycznych nie być zaskoczonym i zagubionym. Praktyczny wymiar edukacji geograficznej odnieść należy także do kształtowania umiejętności odpowiedniego przygotowania się do wycieczek i wyjazdów

turystycznych: uzyskania sprawności w poszukiwaniu i korzystaniu z różnych źródeł informacji przydatnych podczas podróży, jej planowania zgodnie z założonymi celami, posługiwania się mapą turystyczną, przewodnikiem, kompasem, korzystania z prognoz pogody. Geografia przyczynia się również do zrozumienia i realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, polegającego na podejmowaniu takich decyzji i działań, które zapewnią współczesnym i przyszłym pokoleniom wysoką jakość życia. Kolejnym aspektem praktycznym kształcenia geograficznego jest przygotowanie uczniów do racjonalnego gospodarowania w środowisku, kształtowania go jako przestrzeni przyjaznej człowiekowi, chronionej przed degradacją i niszczeniem jej przyrodniczych oraz kulturowych walorów. Edukacja geograficzna wspiera zapobieganie tym negatywnym działaniom poprzez ukazanie pozytywnych przykładów i kreowanie postaw ukierunkowanych na tworzenie ładu i piękna w miejscach swego życia, a także poprzez poznanie możliwości wpływu własnych działań na ochronę krajobrazów w Polsce.

Geografia wpisuje się w założenia edukacji patriotycznej, która wymaga zarówno wiedzy historycznej, jak i geograficznej. Istotne jest w niej odniesienie do różnych skal przestrzennych (dom, miejscowość, region, kraj) i czasowych (teraźniejszość, przyszłość). Geografia na wszystkich etapach edukacji szkolnej umożliwia uczniom poznawanie własnego kraju, jego walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych przyczyniając się do poczucia więzi z Polską, jak też z „małą ojczyzną” jako jej częścią. Służą temu lekcje realizowane w terenie oraz wycieczki geograficzne. Ważna rola geografii szkolnej kształtującej postawy patriotyczne i poczucie dumy z bycia Polakiem przejawia się w działaniach dydaktycznych służących zdobyciu rzetelnej wiedzy na temat dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski. Daje to podstawy do tego, aby być za granicą jej „ambasorem” oraz umiejętnie promować Ojczyznę i własny region, przedstawiać jej pozytywny wizerunek. Ugruntowana świadomość własnych korzeni ukształtowana w procesie poznawania geografii kraju ojczystego stanowi we współczesnym świecie fundament rozumienia innych kultur bez obawy o utratę własnej tożsamości.

Integralną część kształcenia geograficznego stanowi geograficzna edukacja regionalna. Nie sposób wyobrazić sobie szkolnej geografii bez lekcji o bliższej lub dalszej okolicy – o własnym regionie. Najbliższe uczniowi środowisko geograficzne odgrywa szczególną rolę w procesie kształcenia i wychowania, ponieważ w nim kształtowane są wzorce, poprzez które w dorosłym życiu postrzega i opisuje świat. Zdobywanie wiedzy geograficznej o „małej ojczyźnie” oraz sprowadzenie geograficznego poznania do „tu i teraz”, nadaje edukacji konkretny wymiar, który można łatwo przenieść na działania praktyczne w codziennym życiu ucznia. Ma to szczególne znaczenie w dobie upodmiotowienia społeczności lokalnych, a wraz z tym kształtowania się emocjonalnych więzi ucznia ze swoim miejscem.

Założenia poznania geograficznego oraz wychowania nawiązują do założeń personalizmu pedagogicznego:

- edukacja służy wszechstronnemu rozwojowi osobowemu uczącego się poprzez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;

- ważną perspektywą poznawczą jest refleksja nad istotą człowieczeństwa, sensem i jakością ludzkiej egzystencji, a dobór treści kształcenia i jej zakres jest podporządkowany realizacji klasycznej triady: prawda, dobro i piękno;
- szkoła ukierunkowuje ku wartościom, a ich uwewnętrznienie służy rozwojowi etycznej wrażliwości ucznia i rozwijaniu społecznie akceptowanych wspólnotowych i obywatelskich postaw;
- kształcenie sprzyja coraz lepszemu rozumieniu siebie, innych oraz miejsca człowieka w świecie;
- kluczową rolę w procesie uczenia się odgrywa rozumienie, przetwarzanie informacji, krytyczne i twórcze myślenie, rozwiązywanie problemów.

Istotnym założeniem formy zapisu podstawy programowej było z jednej strony eksponowanie treści stanowiących najważniejsze elementy poznania, a z drugiej – przyporządkowanie im najważniejszych umiejętności tak, aby tworzyły spójną strukturę wiedzy geograficznej. Wymagania oznaczone w podstawie programowej gwiazdką (*) należy traktować jako obowiązkowe zajęcia terenowe.

Ogólne cele kształcenia geograficznego

I. W zakresie wiedzy geograficznej:

- poznanie wybranych krajobrazów Polski i świata, ich głównych cech i składników;
- poznanie głównych cech środowiska geograficznego Polski, własnego regionu i najbliższego otoczenia „małej ojczyzny”, a także wybranych krajów i regionów Europy oraz świata;
- opanowanie podstawowego słownictwa geograficznego w celu opisywania oraz wyjaśniania występujących w środowisku geograficznym zjawisk i zachodzących w nim procesów;
- integrowanie wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną;
- poznanie zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji oraz potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody;
- poznanie zróżnicowania społeczno-gospodarczego i kulturowego społeczeństw na świecie poprzez pogłębienie wiedzy o ludziach, społecznościach i narodowościach;
- rozumienie współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz związków i zależności w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej i globalnej;
- wyjaśnianie przestrzennego zróżnicowania warunków środowiska przyrodniczego oraz życia i różnych form działalności człowieka.

II. W zakresie umiejętności i stosowania wiedzy w praktyce:

- prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie, dokonywanie opisu, porównywanie, klasyfikowanie;
- wykorzystywanie wiedzy i umiejętności geograficznych w celu lepszego rozumienia współczesnego świata;

- korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych;
- czytanie i interpretacja map różnej treści;
- określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, ich wpływu na warunki życia człowieka i jego działalność, formułowanie twierdzeń o prawidłowościach, dokonywanie uogólnień;
- krytyczne myślenie, formułowanie sądów, wartościowanie, ocenianie zjawisk oraz procesów społeczno-kulturowych, gospodarczych zachodzących w różnych regionach świata i w Polsce;
- stawianie pytań, formułowanie hipotez i kreatywne rozwiązywanie problemów;
- podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych;
- rozwijanie umiejętności percepcji przestrzeni i wyobraźni przestrzennej;
- podejmowanie konstruktywnej współpracy z innymi, nabywanie kultury ogólnej sprzyjającej umiejętności komunikowania się, kształtowania trwałych i skutecznych relacji w grupie, empatii;
- wykorzystanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym.

W zakresie kształtowania postaw – wychowania:

- poznawanie siebie, swoich predyspozycji, talentów oraz kształtowanie różnych aspektów własnej osobowości;
- rozwijanie pasji poznawczej skutkującej wzrostem zainteresowania i motywacji wewnętrznej do uczenia się geografii;
- łączenia racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody oraz dziedzictwem kulturowym ludzkości;
- przyjmowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego oraz rozumienie potrzeby mądrego w nim gospodarowania;
- kształtowanie poczucia tożsamości, patriotyzmu oraz postaw wspólnotowych i obywatelskich;
- kształtowania poczucia dumy z piękna ojczystej przyrody i dorobku naszego narodu, poprzez poznanie m.in.: różnych obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu i Polski, krajobrazów Polski, walorów przyrodniczych, kulturowych, turystycznych oraz osiągnięć Polaków w różnych dziedzinach życia, w tym sukcesów polskich firm na arenie międzynarodowej;
- kształtowanie pozytywnych, emocjonalnych i duchowych więzi z krajem ojczystym, z najbliższym otoczeniem społecznym i przyrodniczym („małą ojczyzną”, własnym regionem), a także w pewnym stopniu z całą planetą Ziemią;
- rozwijanie zdolności percepcji najbliższego otoczenia i miejsca rozumianego jako „oswojona” najbliższa przestrzeń, której uczeń nadaje pozytywne znaczenia;

- poczucie odpowiedzialności za stan środowiska geograficznego i przyszły rozwój społeczno-kulturowy i gospodarczy „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski;
- rozwijanie poczucia estetyki oraz potrzebę kształtowania ładu przestrzennego;
- kształtowanie postawy szacunku, zrozumienia, tolerancji i poszanowania innych kultur przy jednoczesnym zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego narodu i własnej tożsamości;
- przełamywanie stereotypów w ocenie miejsca poszczególnych krajów, społeczeństw w gospodarce, życiu politycznym i kulturze.

Treści nauczania i wymagania szczegółowe

I. Mapa Polski: mapa ogólnogeograficzna i krajobrazowa; skala mapy, znaki na mapie, treść mapy.

Uczeń:

1. posługuje się legendą i skalą mapy Polski;
2. rozpoznaje na mapie składniki krajobrazu Polski;
3. czyta treść mapy Polski;
4. czyta treść mapy najbliższego otoczenia szkoły, odnosząc je do elementów środowiska geograficznego obserwowanych w terenie*.

II. Krajobrazy Polski: wysokogórski (Tatry), wyżynny (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska), nizinny (Nizina Mazowiecka), pojezierny (Pojezierze Mazurskie), nadmorski (Pobrzeże Słowińskie), wielkomiejski (Warszawa), miejsko-przemysłowy (Wyżyna Śląska), rolniczy (Wyżyna Lubelska).

Uczeń:

1. wskazuje na mapie położenie krain geograficznych Polski;
2. przedstawia główne cechy krajobrazów Polski oraz wykazuje ich zróżnicowanie;
3. rozpoznaje krajobrazy Polski w opisach i na ilustracjach;
4. przedstawia podstawowe zależności między składnikami poznawanych krajobrazów;
5. opisuje obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz określa ich położenie na mapie;
6. przedstawia zmiany w krajobrazie powstałe w wyniku działalności człowieka;
7. dokonuje oceny krajobrazów Polski pod względem ich piękna, a także ładu i estetyki zagospodarowania terenu;
8. podczas zajęć realizowanych w terenie dokonuje oceny krajobrazu najbliższego otoczenia szkoły pod względem jego piękna, a także ładu i estetyki zagospodarowania*;
9. przyjmuje postawę szacunku wobec środowiska przyrodniczego oraz rozumie potrzebę mądrego w nim gospodarowania.

III. Łądy i oceany na Ziemi: położenie łądów i oceanów na globusie i mapie świata.

Uczeń:

1. wskazuje na globusie: bieguny, równik, południk zerowy i 180°, półkule, kierunki główne i pośrednie;

2. wymienia nazwy i wskazuje na globusie kontynenty i oceany oraz określa ich położenie względem równika i południka zerowego;
3. wymienia nazwy i wskazuje na mapie świata: kontynenty, oceany, równik, południk zerowy i 180°, bieguny.

IV. Krajobrazy świata: wilgotnego lasu równikowego, sawanny, pustyni gorącej, stepu, tajgi, tundry, pustyni lodowej.

Uczeń:

1. odczytuje wartość i opisuje przebieg temperatury powietrza oraz rozkład opadów atmosferycznych na podstawie diagramów i map klimatycznych;
2. wskazuje na mapie położenie poznawanych krajobrazów;
3. przedstawia główne cechy poznawanych krajobrazów świata i rozpoznaje je na ilustracjach;
4. wymienia nazwy oraz rozpoznaje rośliny i zwierzęta typowe dla poznanych krajobrazów;
5. podaje zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi i głównymi cechami krajobrazów;
6. opisuje współzależności między składnikami poznawanych krajobrazów i warunkami życia człowieka.

V. Ruchy Ziemi: Ziemia w Układzie Słonecznym; ruch obrotowy i obiegowy; następstwa ruchów Ziemi.

Uczeń:

1. wskazuje w terenie miejsca wschodu i zachodu Słońca w różnych porach roku oraz dokonuje pomiaru jego wysokości*;
2. demonstruje przy użyciu modeli (np. globusa lub tellurium) ruch obrotowy Ziemi, określa jego kierunek, czas trwania, miejsca wschodu i zachodu Słońca oraz południa słonecznego;
3. wyjaśnia związek między ruchem obrotowym a widomą wędrówką i górowaniem Słońca, istnieniem dnia i nocy, dobowym rytmem życia człowieka i przyrody, występowaniem stref czasowych;
4. demonstruje przy użyciu modeli (np. tellurium lub globusów) ruch obiegowy Ziemi;
5. przedstawia na rysunku i opisuje oświetlenie Ziemi w pierwszych dniach astronomicznych pór roku;
6. wykazuje związek między ruchem obiegowym Ziemi a strefami jej oświetlenia oraz strefowym zróżnicowaniem klimatu i krajobrazów na Ziemi.

VI. Współrzędne geograficzne: szerokość i długość geograficzna; położenie matematyczno-geograficzne punktów i obszarów; rozciągłość południkowa i równoleżnikowa.

Uczeń:

1. poprawnie stosuje pojęcia szerokości i długości geograficznej;
2. odczytuje położenie matematyczno-geograficzne punktów na globusie i na mapie;
3. na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wyznacza położenie matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapach w różnych skalach;

4. wyznacza w terenie współrzędne dowolnych punktów*;
5. wyjaśnia wpływ rozciągłości południkowej i równoleżnikowej na zróżnicowanie krajobrazowe oraz warunki życia i gospodarowania człowieka.

VII. Geografia Europy: położenie i granice kontynentu; podział Europy na regiony; państwa europejskie i ich stolice; główne cechy środowiska przyrodniczego Europy; zjawiska występujące na granicach płyt litosfery - Islandia; starzenie się i zróżnicowanie społeczeństw; największe europejskie metropolie; cechy środowiska przyrodniczego a gospodarka w Europie Północnej; rolnictwo w Europie Zachodniej; gospodarka krajów alpejskich; turystyka w Europie Południowej.

Uczeń:

1. charakteryzuje położenie, przebieg granic oraz cechy linii brzegowej Europy;
2. przedstawia podział na regiony geograficzne i podział polityczny Europy;
3. wymienia nazwy państw i ich stolic oraz wskazuje je na mapie;
4. charakteryzuje ukształtowanie powierzchni Europy;
5. określa (na przykładzie Islandii) związek między zjawiskami wulkanicznymi i trzęsieniami ziemi a położeniem na granicy płyt litosfery;
6. przedstawia zróżnicowanie klimatyczne Europy oraz czynniki, które o nim decydują;
7. wyjaśnia główne przyczyny i skutki starzenia się społeczeństw w Europie;
8. wykazuje zróżnicowanie narodowościowe i kulturowe Europy oraz wyjaśnia jego najważniejsze przyczyny i konsekwencje;
9. przedstawia społeczno-ekonomiczne konsekwencje migracji na obszarze Europy;
10. określa podobieństwa i różnice między największymi miastami Europy: Londynem i Paryżem lub Londynem i Moskwą;
11. wykazuje związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej (na przykładzie Szwecji lub Norwegii) a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego;
12. przedstawia cechy rolnictwa Francji lub Danii;
13. wyjaśnia związek między ukształtowaniem powierzchni a gospodarką krajów alpejskich;
14. wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej.

VIII. Sąsiedzi Polski: przemiany przemysłu w Niemczech; rozwój gospodarczy Czech i Słowacji; środowisko przyrodnicze oraz sytuacja gospodarcza Litwy i Białorusi; problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy; zróżnicowanie przyrodnicze i społeczno-gospodarcze Rosji.

Uczeń:

1. określa główne kierunki zmian w strukturze przemysłu w Niemczech na przykładzie Nadrenii-Westfalii;
2. przedstawia główne kierunki rozwoju gospodarczego Czech i Słowacji oraz relacje polityczno-gospodarcze między tymi krajami;
3. wykazuje podobieństwa i różnice między środowiskiem przyrodniczym i gospodarką Litwy i Białorusi;

4. wymienia główne problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy;
5. wykazuje zróżnicowanie środowiska przyrodniczego i przedstawia główne problemy społeczno-gospodarcze Rosji;
6. przedstawia wybrane walory środowiska przyrodniczego i kulturowego jako przykłady atrakcji turystycznych krajów sąsiadujących z Polską;
7. charakteryzuje relacje polityczne i gospodarcze Polski z krajami sąsiadującymi.

IX. Środowisko przyrodnicze Polski na tle Europy: położenie geograficzne Polski; wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń na rzeźbę Europy i Polski; przejściowość klimatu Polski; główne rzeki Polski i ich systemy na tle rzek Europy i ich systemów; główne typy gleb w Polsce; lasy w Polsce; dziedzictwo przyrodnicze Polski, surowce mineralne Polski.

Uczeń:

1. określa położenie fizycznogeograficzne i polityczne Polski, wskazuje na mapie przebieg granic Polski (w tym wód wewnętrznych);
2. odczytuje położenie matematyczno-geograficzne wybranych punktów i obszarów na mapie Polski i Europy;
3. opisuje konsekwencje rozciągłości południkowej i równoleżnikowej (Polski i kontynentu);
4. podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice;
5. wykazuje zależność między występowaniem ruchów górotwórczych i zlodowaceń w Europie a współczesnym ukształtowaniem powierzchni Polski;
6. charakteryzuje elementy klimatu Polski (rozkład temperatur powietrza i opadów atmosferycznych, przeważające kierunki wiatru) oraz długość okresu wegetacyjnego;
7. prezentuje główne czynniki kształtujące klimat Polski na tle klimatów Europy;
8. wyjaśnia wpływ zmienności pogody w Polsce na rolnictwo, transport i turystykę;
9. opisuje cechy i walory przyrodnicze Wisły i Odry oraz charakteryzuje systemy rzeczne obu tych rzek i porównuje je z wybranymi systemami rzeczными w Europie;
10. wyróżnia najważniejsze cechy gleby brunatnej, biellicowej, czarnoziem, mady i rędziny, wskazuje ich rozmieszczenie na mapie Polski oraz ocenia przydatność rolniczą;
11. rozróżnia główne rodzaje lasów w Polsce (na podstawie ilustracji lub w terenie) oraz wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości Polski;
12. wymienia formy ochrony przyrody w Polsce, wskazuje na mapie parki narodowe oraz podaje przykłady rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych i pomników przyrody występujących na obszarze własnego regionu;
13. dokonuje refleksji nad pięknem oraz potrzebą zachowania walorów dziedzictwa przyrodniczego;
14. wymienia główne rodzaje surowców mineralnych Polski oraz opisuje ich rozmieszczenie i znaczenie gospodarcze.

X. Społeczeństwo i gospodarka Polski na tle Europy: struktura demograficzna Polski (wiekowa, narodowościowa, wyznaniowa, wykształcenia, zatrudnienia); migracje Polaków na tle współczesnych ruchów migracyjnych w Europie; zróżnicowanie polskich miast; sektory gospodarki Polski; cechy rolnictwa Polski na tle rolnictwa europejskiego; zmiany struktury

przemysłu Polski; zróżnicowanie usług i ich rola w rozwoju gospodarki; rozwój komunikacji; gospodarka morską; atrakcyjność turystyczna Polski.

Uczeń:

1. poprawnie stosuje pojęcia: gęstość zaludnienia, przyrost naturalny, przyrost rzeczywisty, saldo migracji;
2. wyjaśnia na podstawie interpretacji map tematycznych zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Polski;
3. odczytuje z tabel i diagramów (w tym piramidy płci i wieku) dane dotyczące: liczby urodzeń, zgonów, przyrostu naturalnego, struktury płci, średniej długości życia, wielkości i kierunków migracji z Polski i do Polski; dokonuje ich analizy, porównań i formułuje wnioski na ich podstawie;
4. charakteryzuje zmiany liczby ludności Polski i Europy w XX i XXI wieku na podstawie danych statystycznych i map;
5. charakteryzuje struktury wieku i płci, przyrost naturalny i rzeczywisty ludności Polski;
6. podaje główne przyczyny i skutki migracji wewnętrznych i zagranicznych w Polsce oraz określa problemy migracyjne Polski na tle Europy;
7. porównuje strukturę wieku, narodowościową, wyznaniową i wykształcenia ludności Polski z analogicznymi strukturami ludności w wybranych państwach europejskich;
8. przedstawia podział gospodarki na sektory, wykazuje ich znaczenie w rozwoju społeczno-gospodarczym państwa oraz określa różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i w wybranych państwach europejskich;
9. porównuje wielkość bezrobocia w Polsce i innych krajach europejskich oraz podaje przyczyny i skutki bezrobocia w Polsce;
10. analizuje poziom urbanizacji, rozmieszczenie oraz wielkość miast w Polsce na tle miast Europy oraz wyjaśnia przyczyny rozwoju największych miast w Polsce;
11. opisuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce;
12. wymienia główne uprawy i zwierzęta hodowlane w Polsce oraz przedstawia ich znaczenie gospodarcze;
13. porównuje cechy rolnictwa w Polsce z rolnictwem innych krajów europejskich;
14. rozróżnia główne działy przemysłu oraz wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski;
15. omawia zróżnicowanie usług w Polsce i ich rolę w rozwoju gospodarki;
16. wyróżnia rodzaje transportu i łączności oraz określa ich znaczenie w rozwoju gospodarczym Polski;
17. ocenia możliwości rozwoju gospodarki morskiej w Polsce;
18. charakteryzuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz wymienia nazwy obiektów położonych na obszarze Polski, które znajdują się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości;
19. dokonuje refleksji nad wartością obiektów dziedzictwa kulturowego Polski i osiągnięć Polaków w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego oraz podaje przykłady sukcesów polskich firm na arenie międzynarodowej.

XI. Relacje między elementami środowiska geograficznego na wybranych obszarach Polski. Wpływ: sposobu zagospodarowania dorzecza na występowanie wezbrań i powodzi; warunków przyrodniczych (zasobów surowców mineralnych, wiatru, wód i usłonecznienia) i nowych technologii na energetykę; rozwoju dużych miast na przekształcenia strefy podmiejskiej; procesów migracyjnych na strukturę wieku i wyludnianie się obszarów wiejskich; przemian gospodarczych po 1989 roku na zmiany struktury zatrudnienia; transportu na rozwój działalności gospodarczej; walorów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego na rozwój turystyki.

Uczeń:

1. określa wpływ wylesiania dorzecza, regulacji koryt rzecznych, stanu wałów przeciwpowodziowych, zabudowy terasy zalewowej i sztucznych zbiorników wodnych na wezbrania oraz występowanie i skutki powodzi na przykładzie Dolnego Śląska i Małopolski;
2. analizuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze sprzyjające lub ograniczające produkcję energii ze źródeł nieodnawialnych i odnawialnych oraz określa wpływ nowych technologii na rozwój energetyki na przykładzie województwa pomorskiego i łódzkiego;
3. identyfikuje związki między rozwojem dużych miast a zmianami w użytkowaniu i zagospodarowaniu danego terenu, stylu zabudowy, strukturze ludności w strefach podmiejskich na przykładzie obszaru metropolitalnego Warszawy i Poznania;
4. wyjaśnia wpływ migracji zagranicznych oraz ze wsi do miast na strukturę wieku i wyludnianie się obszarów wiejskich na przykładzie województwa zachodniopomorskiego i podlaskiego;
5. wykazuje wpływ przemian politycznych i gospodarczych w Polsce po 1989 r. na zmiany struktury zatrudnienia w konurbacji górnośląskiej i aglomeracji łódzkiej;
6. identyfikuje związki między przebiegiem autostrad a lokalizacją przedsiębiorstw przemysłowych, centrów logistycznych i handlowych w obszarze metropolitalnym Wrocławia oraz między transportem morskim a lokalizacją inwestycji przemysłowych i usługowych na przykładzie Trójmiasta;
7. określa wpływ walorów przyrodniczych Pobreża Bałtyku oraz dziedzictwa kulturowego Małopolski na rozwój turystyki na tych obszarach.

XII. Własny region: źródła informacji o regionie; dominujące cechy środowiska przyrodniczego, struktury demograficznej oraz gospodarki; walory turystyczne; współpraca międzynarodowa.

Uczeń:

1. wskazuje położenie swojego regionu geograficznego na mapie Polski;
2. wyszukuje źródła informacji o regionie i posługuje się nimi;
3. charakteryzuje środowisko przyrodnicze regionu oraz określa jego główne cechy na podstawie map tematycznych;
4. prezentuje główne cechy struktury demograficznej ludności regionu;
5. wyróżnia najważniejsze cechy gospodarki regionu na podstawie danych statystycznych i map tematycznych;

6. przedstawia w formie prezentacji multimedialnej lub plakatu przyrodnicze i kulturowe walory turystyczne regionu;
7. na podstawie dostępnych źródeł informacji, w tym własnych obserwacji terenowych, projektuje trasę wycieczki krajoznawczej po własnym regionie*;
8. wykazuje zależności między elementami środowiska geograficznego na podstawie obserwacji terenowych przeprowadzonych w wybranym miejscu własnego regionu*;
9. prezentuje formy współpracy zagranicznej między własnym regionem a regionem partnerskim lub w ramach euroregionu.

XIII. „Mała ojczyzna”: granice, środowisko geograficzne, atrakcyjność, tożsamość.

Uczeń:

1. identyfikuje obszar utożsamiany z własną „małą ojczyzną”;
2. wyszukuje i przedstawia źródła informacji o „małej ojczyźnie”;
3. rozpoznaje w terenie główne obiekty decydujące o atrakcyjności „małej ojczyzny”*;
4. przedstawia w dowolnej formie (np. prezentacji multimedialnej lub plakatu) atrakcyjność „małej ojczyzny” jako miejsca zamieszkania i rozwoju określonej działalności gospodarczej;
5. projektuje na podstawie własnych obserwacji terenowych, działania służące zachowaniu walorów środowiska geograficznego (przyrodniczego i kulturowego) oraz poprawie warunków życia lokalnej społeczności*;
6. identyfikuje się z „małą ojczyzną” i czuje się odpowiedzialny za jej piękno i rozwój.

XIV. Geografia regionalna Azji: Azja jako kontynent kontrastów geograficznych; „pierścień ognia” na Oceanie Spokojnym; klimat monsunowy w Azji Południowo-Wschodniej; Japonia – gospodarka na tle warunków przyrodniczych i społeczno-kulturowych; rozmieszczenie ludności i problemy demograficzne Chin; znaczenie Chin w gospodarce światowej; Indie krajem kontrastów społecznych i gospodarczych; Bliski Wschód – islam, ropa naftowa, obszar konfliktów zbrojnych.

Uczeń:

1. wykazuje na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów;
2. identyfikuje związki między przebiegiem granic płyt litosfery a występowaniem rowów tektonicznych, wulkanów, trzęsień ziemi i tsunami oraz formułuje twierdzenia o zaobserwowanych prawidłowościach w ich rozmieszczeniu;
3. opisuje sposoby zapobiegania tragicznym skutkom trzęsień ziemi i tsunami;
4. wyjaśnia związek między cechami klimatu monsunowego a rytmem upraw i „kulturą ryżu” w Azji Południowo-Wschodniej;
5. ocenia znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii w niesprzyjających warunkach przyrodniczych;
6. korzystając z map tematycznych wyjaśnia zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Chin;
7. przedstawia kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz na podstawie analizy danych statystycznych ocenia ich znaczenie w gospodarce światowej;
8. przedstawia i wyjaśnia kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach;

9. charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod względem zasobów ropy naftowej, poziomu rozwoju gospodarczego i cech kulturowych;
10. wskazuje na mapie miejsca konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie, identyfikuje ich główne przyczyny i skutki.

XV. Geografia regionalna Afryki: położenie Afryki i jego wpływ na cyrkulację powietrza i rozmieszczenie opadów atmosferycznych; strefowość klimatyczno-roślinno-glebową; warunki gospodarowania człowieka w strefie Sahelu – problem zachowania równowagi ekologicznej; rozwój turystyki w Kenii; rolnictwo żarowo-odłogowe i nowoczesne plantacje w Afryce Zachodniej; przyczyny niedożywienia w Etiopii; tradycyjne i nowoczesne działy gospodarki w Afryce.

Uczeń:

1. opisuje i wyjaśnia cyrkulację powietrza w strefie międzyzwrotnikowej;
2. wykazuje związek między cyrkulacją powietrza a rozmieszczeniem opadów;
3. na podstawie map tematycznych wyjaśnia istnienie strefowości klimatyczno-roślinno-glebowej w Afryce;
4. określa związki między warunkami przyrodniczymi i możliwościami gospodarowania w strefie Sahelu;
5. identyfikuje przyczyny i wyjaśnia rozwój procesu pustynnienia w strefie Sahelu;
6. określa związki między walorami przyrodniczymi i kulturowymi Kenii a rozwojem turystyki;
7. przedstawia cechy i ocenia skutki stosowania rolnictwa żarowo-odłogowego i plantacyjnego w Afryce Zachodniej;
8. identyfikuje na podstawie tekstów źródłowych przyczyny i skutki niedożywienia i głodu w Etiopii;
9. określa rolę tradycyjnych i nowoczesnych działów gospodarki w rozwoju wybranych krajów Afryki.

XVI. Geografia regionalna Ameryki Północnej i Południowej: rozciągłość południkowa i ukształtowanie powierzchni; północna granica upraw i lasów w Kanadzie; cyklony i powodzie w Ameryce Północnej; problemy zagospodarowania Amazonii; sytuacja rdzennej ludności; slumsy w wielkich miastach; megalopolis; Dolina Krzemowa jako przykład technopolii; znaczenie gospodarki Stanów Zjednoczonych w świecie.

Uczeń:

1. na podstawie map tematycznych przedstawia prawidłowości w ukształtowaniu powierzchni Ameryki Północnej i Południowej;
2. wykazuje zależności między ukształtowaniem powierzchni, cyrkulacją powietrza, odległością od morza, prądami morskimi, a przebiegiem północnej granicy upraw i lasów w Kanadzie;
3. identyfikuje przyczyny i skutki występowania cyklonów tropikalnych i powodzi w Ameryce Północnej;
4. identyfikuje konflikt interesów między gospodarczym wykorzystaniem Amazonii a ekologicznymi skutkami jej wylesiania;

5. przedstawia sytuację rdzennej ludności Ameryki oraz wyjaśnia przyczyny zanikania kultur pierwotnych;
6. wyjaśnia przyczyny powstawania slumsów w wielkich miastach Ameryki Łacińskiej oraz określa cechy megalopolis w Ameryce Północnej;
7. określa przyczyny rozwoju technopolii na przykładzie Doliny Krzemowej oraz wyjaśnia ich znaczenie w powstaniu gospodarki opartej na wiedzy;
8. korzystając z danych statystycznych określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej.

XVII. Geografia regionalna Australii: środowisko przyrodnicze; rozmieszczenie ludności i gospodarka.

Uczeń:

1. charakteryzuje główne cechy środowiska przyrodniczego Australii;
2. przedstawia prawidłowości w rozmieszczeniu ludności i główne cechy gospodarki Australii na tle warunków przyrodniczych.

XVIII. Geografia regionalna Antarktydy: środowisko przyrodnicze; badania naukowe; polscy badacze Antarktydy.

Uczeń:

1. charakteryzuje położenie i środowisko przyrodnicze Antarktydy oraz wyjaśnia konieczność zachowania jej statusu określonego Traktatem Antarktycznym;
2. przedstawia rodzaje badań prowadzonych aktualnie na Antarktydzie i wymienia nazwiska polskich badaczy Antarktydy;
3. opisuje warunki życia w naukowej stacji badawczej na Antarktydzie.

Warunki realizacji

Rozkład treści kształcenia i proponowana liczba godzin na ich realizację w poszczególnych klasach

Przedstawione zapisy treści kształcenia i wymagań szczegółowych, podzielone na 18 działów tematycznych, oznaczonych cyframi rzymskimi, zakładają ich realizację w klasach V-VIII w następującym układzie godzinowym, wynikającym z ramowych planów kształcenia: 5 klasa – 1 godz., 6 klasa – 1 godz., 7 klasa – 2 godz., 8 klasa – 1 godz. zajęć tygodniowo. Taki rozkład godzin w ramowym planie determinuje szczegółowy rozkład treści kształcenia, na który zasadniczy wpływ ma konieczność realizacji geografii Polski w klasie 7, kiedy do dyspozycji są 2 godziny tygodniowo zajęć z uczniami, czyli co najmniej 60 godz. w rocznym cyklu kształcenia. Przyjęto zatem następujące założenia realizacji poszczególnych działów tematycznych w danej klasie (w nawiasie podano orientacyjną liczbę godzin jaką należy przeznaczyć minimalnie na realizację danego działu kształcenia):

5 klasa: działy I-IV (łącznie 26 godz.), w tym - I. (2 godz.), II. (13 godz.), III. (2 godz.), IV. (9 godz.); 6 klasa: działy V-VIII (łącznie 26 godz.), w tym - V. (5 godz.), VI. (4 godz.), VII. (11 godz.), VIII. (6 godz.);

7 klasa: działy IX-XIII (łącznie 60 godz.), w tym - IX. (13 godz.), X. (22 godz.), XI. (14 godz.), XII. (8 godz.), XIII. (3 godz.);

8 klasa: działy XIV-XVIII (łącznie 26 godz.), w tym - XIV. (8 godz.), XV. (7 godz.), XVI. (7 godz.), XVII. (2 godz.), XVIII. (2 godz.).

Forma podstawy programowej daje nauczycielowi swobodę operowania treściami oraz stwarza możliwość dostosowania ich do potrzeb i możliwości percepcyjnych uczniów. Zgodnie z przyjętymi założeniami realizacji, minimalna liczba godzin nie wypełnia całkowitego czasu zajęć w danej klasie, stanowiąc ok. 80% całkowitej liczby godzin. Pozwala to nauczycielowi na rozszerzenie treści kształcenia wg własnego wyboru lub przeprowadzenie lekcji powtórzeniowych, powtórzeniowo-sprawdzających, realizacji projektów czy dodatkowych zajęć terenowych. Pewien wyjątek w tym podejściu stanowi klasa 7, w której przyjęto założenie, że rozszerzenie treści powinno objąć działy XII i XIII, tj. być realizowane na przykładzie własnego regionu i „małej ojczyzny”. Dlatego też w tej klasie minimalna liczba godzin na realizację zapisanych treści kształcenia jest bliska całkowitej liczbie godzin dostępnych dla nauczyciela w roku szkolnym. Liczba godzin przeznaczanych na realizację poszczególnych działów kształcenia może być dostosowywana do istniejących warunków i możliwości realizacji w danej klasie, określonych zarówno czynnikami organizacyjnymi (wielkość klasy, dostępność do specjalistycznych pracowni czy realizacji zajęć w terenie), jak również możliwościami percepcji i predyspozycjami psychofizycznymi danej grupy uczniów.

Główne kryteria doboru treści i warunki realizacji podstawy programowej w poszczególnych klasach

W doborze treści geograficznych w podstawie programowej w szkole podstawowej stosowana jest zasada stopniowania trudności oraz spiralny układ skorelowanych międzyprzedmiotowo treści programowych.

W klasie V uczeń po raz pierwszy poznaje geografę jako przedmiot, który pozwala na poznanie zróżnicowania krajobrazowego Polski i świata, rozmieszczenia kontynentów i oceanów na Ziemi, mapy jako ważnego źródła wiedzy geograficznej. Głównym kryterium doboru krajobrazów Polski było ich zróżnicowanie morfologiczne. Oprócz krajobrazów naturalnych uczeń poznaje krajobrazy ukształtowane przez człowieka (antropogeniczne). Głównym celem jest poznanie cech tych krajobrazów, kształtowanie w uczniach umiejętności ich opisu oraz rozumienie prostych współzależności. Ważną umiejętnością kształconą w tej klasie jest czytanie mapy, wskazywanie na mapie położenia krain geograficznych Polski oraz obszarów o określonych cechach krajobrazu. Kryterium doboru krajobrazów na świecie jest ukazanie ich strefowości, jako efektu współzależności między strefami oświetlenia Ziemi, przebiegiem temperatury powietrza oraz rozkładem opadów atmosferycznych na kuli ziemskiej. Na tym etapie ważne jest wykorzystywanie diagramów i map klimatycznych do wyjaśniania zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi, roślinnością i głównymi cechami krajobrazów. Oprócz pracy z mapami i filmem, obserwacją prowadzoną w terenie, warto wykorzystać zbiory muzeum lub zajęcia w palmiarni, w której odtworzone są warunki klimatyczne, glebowe i roślinne określonych stref krajobrazowych. Podczas procesu kształcenia geograficznego w klasie V należy nieustannie zwracać uwagę na to, aby opisy krajobrazów były uzupełniane próbami analizy współzależności między składnikami krajobrazu i warunkami życia człowieka.

Kluczowym zadaniem kształcenia geograficznego w klasie VI i VIII, odnoszącym się do geografii regionalnej Europy i świata, jest poznanie regionalnego zróżnicowania świata oraz relacji przyroda – człowiek. Dobór poznawanych regionów uwarunkowany jest rangą, aktualnością i reprezentatywnością problemów, które można poznać na ich przykładzie. Został on również podporządkowany ukazaniu zróżnicowania środowiska przyrodniczego i społeczno-kulturowego regionów, sposobów gospodarowania człowiekiem na świecie oraz poznaniu podstaw geografii ogólnej na przykładzie wybranych regionów. Treści z zakresu geografii regionalnej powinny służyć rozwijaniu myślenia geograficznego, szczególnie myślenia przyczynowo-skutkowego, dotyczącego poznawania związków i zależności zachodzących:

- a) w samym środowisku przyrodniczym,
- b) między warunkami naturalnymi i gospodarką człowieka,
- c) w gospodarce i życiu społeczno-kulturowym na poznawanych obszarach.

Ten rodzaj poznania powinien pomóc uczniowi lepiej rozumieć współczesną rzeczywistość, zachodzące w niej zmiany oraz zróżnicowanie regionalne świata. Niezwykle ważne jest przy tym koncentrowanie treści lekcji na przewodnim zagadnieniu, zależnościach, natomiast unikanie: wprowadzania wątków pobocznych oraz stylu encyklopedyczno-schematycznego tj. przekazywania nadmiernej ilości nie powiązanych ze sobą informacji (encyklopedyzm), jak również podawania ich wg stałego, powtarzającego się układu, porządku np. ukształtowanie powierzchni, klimat, wody, gleby, roślinność, itp. (schematyzm). Pożądane jest zatem stosowanie różnych układów treści, które powinny tworzyć strukturę stanowiącą całość wzajemnie powiązanych elementów.

Zalecane jest wprowadzanie w realizacji tematyki geografii regionalnej myślenia refleksyjnego i kontemplacji (m.in. krajobrazu, znaczeń nadawanych mu przez społeczności zamieszkujące dane terytorium, odmienności doświadczeń mieszkańców obszarów o różnych warunkach przyrodniczych). Warto w planowaniu lekcji przewidzieć czas na analizę i dobrać najlepszy sposób przedstawienia typowego dla danego regionu krajobrazu kulturowego wyrażającego związek człowieka z przyrodą. Może to być np. krajobraz pól uprawnych (w Europie, klimacie monsunowym, Afryce, Kanadzie) ulicy (w Chinach, Indiach, kraju muzułmańskim, wielkim mieście amerykańskim), krajobraz pól naftowych czy wielkiego portu japońskiego. W wielu przypadkach przesłanką tej analizy może być wartościowanie relacji człowiek - przyroda w kategoriach dialogu człowieka ze środowiskiem i zachowania naturalnej dla przyrody harmonii i piękna lub jego degradacji.

W klasie VII uczeń poznaje geografję Polski. Poszczególne zagadnienia z zakresu geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej rozpatrywane są na tle geografii Europy. Powiązanie treści odnoszących się do geografii własnego kraju z podobnymi dotyczącymi Europy pozwala na ukazanie związków i zależności poszczególnych zjawisk, procesów i problemów. Nowością w edukacji geograficznej na tym poziomie kształcenia jest także propozycja ukazania relacji między elementami środowiska geograficznego na wybranych obszarach Polski. Pozwoli ona na praktyczne wykorzystywanie wiedzy i umiejętności geograficznych w celu lepszego rozumienia współzależności w środowisku geograficznym ojczystego kraju. Nauczyciel może rozszerzyć podstawowy zakres treści dotyczący środowiska przyrodniczego oraz społeczeństwa i gospodarki Polski o przykłady miejsc, które uzna za niezbędne do pełniejszego przedstawienia relacji między elementami

środowiska geograficznego w Polsce. Ważnymi metodami i formami realizacji treści kształcenia jest realizacja projektu edukacyjnego oraz zajęcia w terenie. Podczas tych zajęć powinny być stworzone odpowiednie warunki organizacyjne, natomiast nauczyciel winien otrzymać wsparcie ze strony dyrekcji szkoły, władz samorządowych i społeczności lokalnej. Szkoła powinna zapewnić warunki do bezpiecznego prowadzenia przez uczniów prac badawczych oraz obserwacji terenowych. Ważne jest, aby podczas zajęć organizowanych w terenie była wykorzystywana mapa. Zbieranie materiałów i informacji o własnym regionie i „małej ojczyźnie” powinno być zakończone publiczną prezentacją opracowanych wyników na forum klasy lub szkoły (np. w obecności rodziców w ostatnim miesiącu roku szkolnego).

W procesie kształcenia geograficznego należy unikać schematyzmu, formalizmu, nadmiaru informacji i ich fragmentacji.

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia

Wykorzystanie walorów edukacyjno-wychowawczych geografii i realizacja zakładanych osiągnięć ucznia może zachodzić tylko w warunkach systematycznego kształcenia geograficznego i powinno odbywać się w toku aktywnego i świadomego konstruowania wiedzy przez ucznia, a nie transmisji wiedzy od nauczyciela do ucznia. Osiągnięcie zakładanych celów uzależnione jest od doboru metod, form, środków i sposobów oceniania oraz ich dostosowania do rozwoju psychofizycznego i możliwości percepcyjnych ucznia. Realizacja celów kształcenia geograficznego powinna odbywać się poprzez:

1. stosowanie metod umożliwiających kształtowanie umiejętności obserwacji (krajobrazów, zjawisk, procesów naturalnych i antropogenicznych) podczas zajęć w terenie (obowiązkowych i realizowanych w znacznie większym wymiarze niż dotychczas);
2. wymagania oznaczone w podstawie programowej gwiazdką (*) należy traktować jako obligatoryjne zajęcia terenowe;
3. traktowanie mapy jako podstawowego źródła informacji oraz pomocy służącej kształtowaniu umiejętności myślenia geograficznego;
4. wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do pozyskiwania, gromadzenia, analizy i prezentacji informacji o środowisku geograficznym i działalności człowieka;
5. stosowanie metody projektu w celu stworzenia warunków do podejmowania przez uczniów samodzielnych badań terenowych oraz konfrontowania informacji pozyskanych z różnych źródeł wiedzy geograficznej z samodzielnie zgromadzonymi danymi;
6. stosowanie w większym zakresie strategii wyprzedzającej, która polega na wcześniejszym przygotowywaniu się uczniów do lekcji poza szkołą, w procesie samodzielnego zbierania informacji, wykonywania zadań oraz samodzielnemu uczeniu się przed lekcją;
7. organizowanie debat, seminariów, konkursów, wystaw fotograficznych, opracowywanie przewodników, folderów, portfolio;
8. wprowadzenie takich metod i środków, które stwarzają warunki do dostrzegania piękna otaczającego świata w różnych jego aspektach, sprzyjających kontemplacji piękna przyrody i obiektów dziedzictwa kulturowego;
9. stosowanie w jak największym zakresie pracy w grupach, stwarzającej warunki do kształtowania umiejętności współpracy, odpowiedzialności tj. form ograniczających nadmierny indywidualizm.

Zaleca się zdecydowane odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego. Najbardziej kształcącymi metodami nauczania są te, które aktywizują ucznia, umożliwiając mu konstruowanie wiedzy poprzez samodzielne obserwowanie, analizowanie, porównywanie, wnioskowanie, ocenianie, projektowanie i podejmowanie działań sprzyjających rozwiązywaniu problemów. Obowiązkowe jest stosowanie różnego rodzaju form ćwiczeniowych (z mapą, ilustracjami, tekstem źródłowym), metod aktywizujących (m.in. graficznego zapisu, decyzyjnych, metody problemowej, dyskusji, SWOT), metod waloryzacyjnych, eksponujących.

Podstawową zasadą doboru środków dydaktycznych i metod powinno stanowić systematyczne korzystanie z atlasu, ściennych map geograficznych oraz zasobów kartograficznych internetu. Posługiwanie się mapą, orientowanie się w przestrzeni geograficznej, wykazywanie różnicowania przestrzennego składników przyrodniczych i działalności człowieka w środowisku geograficznym oraz interpretacja treści map jest podstawowym celem edukacji na tym poziomie. Przed nauczycielem pojawia się więc bardzo ważne zadanie, takiego doboru treści i metod pracy uczniów z mapami ściennymi i atlasem, który pozwoli zainteresować ucznia i ukształtować w nim umiejętność geograficznego myślenia, w tym myślenia przestrzennego.

W nauczaniu i uczeniu się geografii wskazane jest stosowanie metody studiów przypadkowych stanowiących szczegółowe studium jednostki (regionu, jednostki administracyjnej, miasta, wsi, gospodarstwa rolnego, innych obiektów geograficznych) dobrze reprezentującego typowe cechy, zjawiska, procesy i relacje przyroda-człowiek.

Kryteria oceniania i metody sprawdzania osiągnięć ucznia (ewaluacja)

Wyjściowym założeniem oceniania powinna być pomoc uczniowi w konstruowaniu własnej wiedzy, a nie przygotowanie ucznia tylko do zdawania egzaminów. Podstawowym celem oceniania osiągnięć ucznia jest:

- pomoc uczniowi w samodzielnym planowaniu własnego rozwoju;
- motywowanie ucznia do pogłębiania wiadomości oraz rozwijania umiejętności;
- określanie słabych i mocnych stron kształcenia geograficznego pozwalających nauczycielowi na doskonalenie organizacji pracy uczniów, doboru stosowanych metod i środków kształcenia oraz pracy dydaktyczno-wychowawczej;
- dostarczenie (uczniom, rodzicom, nauczycielowi, dyrekcji) informacji o stopniu osiągnięcia przez ucznia celów edukacyjnych.

Korzystne byłoby stosowanie oceniania kształtującego, dostarczającego uczniowi i nauczycielowi informacji zwrotnych o dokonanych postępach: zakresie posiadanej wiedzy, opanowanych umiejętnościach pozwalających modyfikować proces kształcenia w taki sposób, aby był bardziej efektywny oraz adekwatny do możliwości i potrzeb ucznia.

Respektowana powinna być współczesna wiedza z zakresu psychologii poznania, psychologii rozwojowej, pedagogiki oraz dydaktyki geografii - zarówno na etapie tworzenia programów kształcenia, opracowania podręczników i materiałów pomocniczych dla ucznia i nauczyciela, doboru metod i środków dydaktycznych jak również oceniania ucznia.